

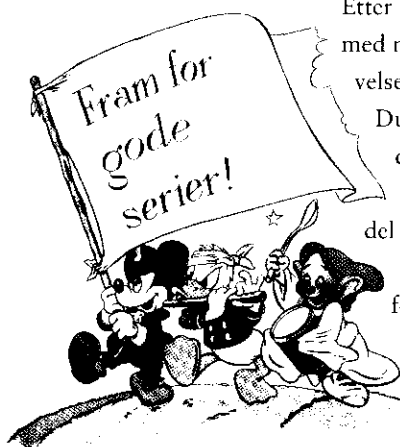
Walt Disney
DONALD DUCK & Co

DE KOMPLETTE ÅRGANGENE - 1951 DEL I

Hverdagsliv i Andeby

før og nå

Av Thomas Hylland Eriksen

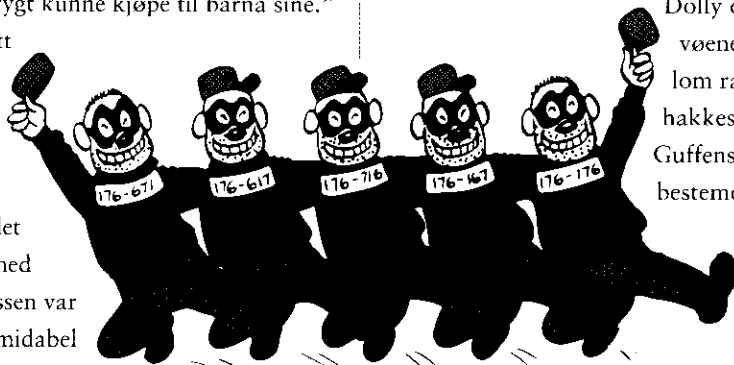

Etter bare drøye to år med månedlige utgivelser, hadde Donald Duck & Co allerede etablert seg som en vesentlig del av norsk kultur i 1951. Om det først og fremst var barna – den påstått

viktigste målgruppen for seriene, den gang som i dag – eller pappaene (og i mindre grad mammaene) som leste

bladet skal være usagt, men nå var Donald kommet for å bli. Fremdeles var skepsisen til tegneserier stor, slik Jon Gisle bemerker i forordet til 1950-årgangen, og utgiverne innrullerte faktisk både Donald, Mikke og dvergen Dopey i sin kampanje for gode tegneserier. "Donald Duck-seriene har vist at denne form for underholdning kan være både morsom og sunn," skrev de. "Det er derfor slett ikke til å undres over at så mange titusener av foreldre over hele Norges land, raskt fikk øynene opp for at Donald Duck & Co var et blad som de trygt kunne kjøpe til barna sine."

Nå er det slett ikke sikkert at barna var hovedårsaken til bladets raske fremgang, men det får vi aldri vite med sikkerhet. Suksessen var imidlertid så formidabel

For livets glade gutter...

at fjærkreer fra Andeby i dag er minst like godt kjent i Norge som Henrik Wergeland, og innvandrerer som kommer hit i voksen alder kan lett få følelsen av at et minimum av Donald-kunnskap er noe de burde ha tilegnet seg som barn for å lette sin kulturelle integrering her i landet. Faktisk fortelles det om en sovjetisk etterretningsagent som hadde lært seg perfekt norsk, og som skulle infiltrere det norske samfunn – han ble imidlertid avslørt, da det viste seg at han ikke hadde hørt om Donald.

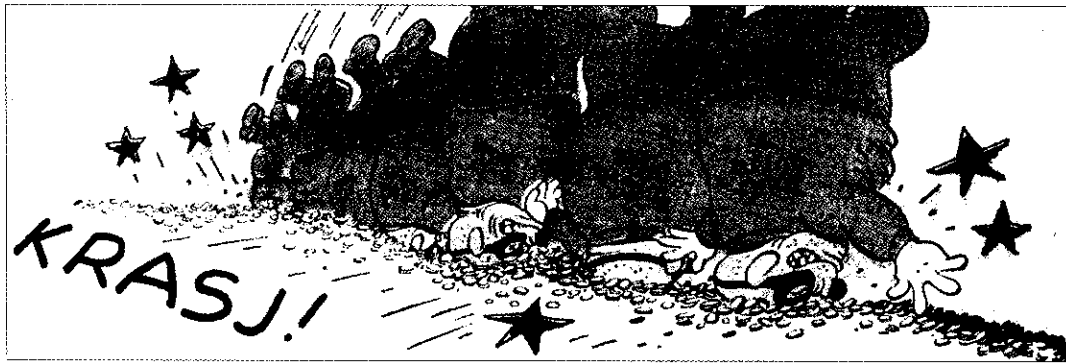
Historier av denne typen er sjelden sanne, men grunnen til at de blir fortalt, er at de formidler en vesentlig sannhet.

DONALD OG VÅR FELLES KULTURARV

Donald Duck & Co representerer kort sagt en sterk kulturell kontinuitet i etterkrigstidens Norge. Onkel Skrues rikdom og skruppelløse grådighet, B-gjengens lange serie av mislykkede kupp, Mikkes rolle som politimester Fiks' snusfornuftige hjelper og Langbein som hans forutsigbart uforutsigbare assistent, Magicas jakt på lykketøringen og Petter Smarts gale roboter,

Donalds konflikter med

Dolly og Anton, nevøenes veksling mellom rampestreker og hakespettmentalitet, Guffens latskap og bestemors kaker – alt dette er viden kjent langt, langt utenfor entusi-

*Skrues teknikk for å stupe ned i mynthevet uten å slå seg er ikke lært i en håndvending.
(Fra «Den lure Onkel Skrue», som blir å lese i bind 1 av 1954-årgangen).*

astenes og donaldistenes rekker. Mange høyt kultiverte borgere av Norge er fortrolige med både hovedlinjene og en rekke detaljer fra historien om gullhjelmene, der Donald i et anfall av stormannsgalskap er på nippet til å erklære seg som konge av Nord-Amerika, og når det kommer til stykket (hvilket det gjerne gjør før eller siden), er det kanskje flere som husker hvordan Skrue hamler opp med B-gjengen i «Den lure Onkel Skrue» enn som husker hvordan det til slutt gikk med Peer Gynt.

Livet i Andeby er en del av den kulturelle fellesarven i en tid som på mange måter preges av fragmentering. Ikke minst derfor kan det være interessant å se nærmere på det Andeby som avtegner seg i disse tidlige årgangene av Donald Duck & Co, og hvordan det forholder seg til dagens Andeby slik vi kjenner byen gjennom nittitallets Donald-publikasjoner. For som enhver kulturforsker vil være snar til å fastslå, er ethvert samfunn preget av både kontinuitet og endring: Noe forandrer seg, og noe forblir likt. La oss se litt nærmere på dette.

Carl Barks' gudbenådede fortellertalent, uttrykksfulle tegninger og sans for perfekt timing har lenge vært gjenstand for beundrende karakteristikk, og

Barks er representert i dette bindet gjennom flere tisisershistorier om Donald og nevøene. Noen av dem har ikke tidligere vært gjenuttgitt på norsk, og de viser at Barks' fortellergrep allerede var i full blomst, selv om hans mer ambisiøse prosjekter – fra «Donald Duck på Grønland» til «Eggmysteriet» – ennå ikke hadde sett dagens lys i norsk språkdrakt. Det er dagliglivet i Andeby som står i sentrum i 1951-årgangens Barks-serier.

Ole, Dole og Doffen hadde på denne tiden ennå ikke begynt sin felles karriere i Hakkespett-bevegelsen (hvor de raskt rykket opp til tistjernerne generaler), men de hadde en sentral plass i seriene også på denne tiden. Forholdet mellom Donald og hans store kjærlighet har også vært nokså konstant de nesten femti årene som er gått. Da som nå var hun oppgitt over hans dårlige manerer og koleriske temperament, hans svake karriereutvikling og klønete fremferd. Fetter Anton viste sitt ufordragelige oppsyn én gang i løpet av dette halvåret, men det var først i nr. 8 -

51, som innleder seriens neste bind,

at norske lesere fikk stifte be-

kjentskap med hans

eventyrlige flaks.

Mange av

Andebys

kjente inn-

byggere

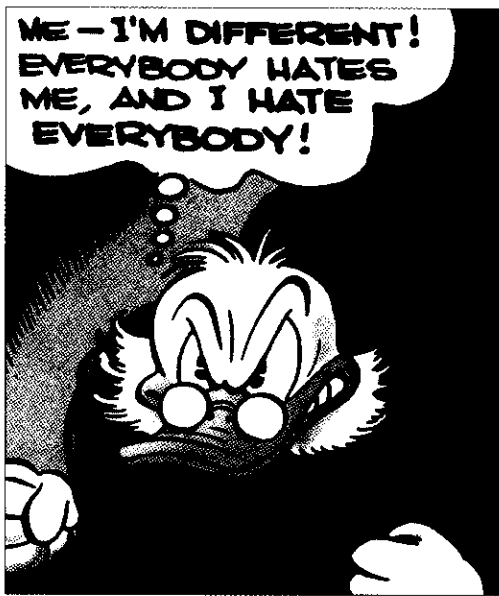
fristet

fremdeles en anonym tilværelse tidlig på femtitallet. Selv om Skrue McDuck forlengst hadde etablert seg i byen – allerede i 1947 utnyttet han Donald i “Jul på Bjørnefjell” – hadde han tydeligvis lite kontakt med sine nærmeste slektninger. Den langhårede drømmeren Klodrik hadde ennå ikke flyttet til byen, Petter Smart hadde ennå

ikke åpnet sitt oppfinnerverksted, og verken Bjergjengen eller Magica hadde ennå innledet sine mislykkede stormløp mot den skotske magnatens formue, ei heller Skruens sørafrikanske rival Gulbrand Gråstein (som ikke må forveksles med oppkomlingen Rikerud!).

Også i en annen del av Andeby har det skjedd klare forandringer på disse tiårene. Mikke var tidlig på femtitallet fremdeles en ung og uetablert mus, som ubekymret kunne legge ut på eventyr sammen med kompisene, først og fremst Langbein – uten til stadighet å måtte ta mobiltelefonen for å konsultere med Fiks, og uten å støtte på Svarte-Petter på de usannsynligste steder.

Interessant er det også å iakttå utviklingen i Andebyboernes personlighet og livsstil. De fleste av dem var, naturlig nok, mer umodne på femtitallet enn i dag – skjønt Donalds senere løpebane kanskje kan karakteriseres som innvikling snarere enn utvikling. Langbein er utvilsomt den mest konstante. Til tross for intermessoet som Super-Langbein på seksti- og syttitallet (som bl.a. avslørte at han, foruten å ha en merkverdig peanøttbusk i hagen, gikk i lange, nuppete, rosa ullunderbukser sommer som vinter, trolig på grunn av gikt), er den Langbein vi møter i dag

Skrue opptrådte for første gang i “Jul på Bjørnefjell” fra 1947, men hans norske debut kom med en serie om revejakt i 1949.

nokså lik det tidlige femtitalts Langbein. Som i dag, var han også den gangen fattig og ikke så rent lite sjuskete, upraktisk og velmenende, snill og glad i dyr. Endene har for sin del fått et stadig større repertoar å spille på – ikke minst takket være de mange og lærerike reisene de ble dratt med på av Skruc utover på femtitallet. Ole, Dole og Doffen er utvilsomt blitt mer modne med årene.

Etter hvert som Barks’ Donald ble den do-

minerende, som senere tegnere har betraktet som normgivende, har hans sosiale posisjon alt i alt sunket: Avisstripenes Donald, som i en årrekke ble laget av Al Taliaferro (kjent bl.a. fra bokserien “Donald Duck fra dag til dag”), er en mer vellykket og initiativrik and enn den Barkske.

Mikke har for sin del fått stadig flere av spissborgerens trekk for hvert år, og i dag er han trygt forankret i Andebys etablissement. Med Storeulv har det gått dårligere; på det tidlige femtital var han en iderik ulv full av originale påfunn for å fange grisene, mens han i senere år har fremstått som en desperat og skuffet ulv, noe som i og for seg er forståelig, hans mange nederlag tatt i betraktning. Storeulvs mentale vendepunkt skjedde

nok den gangen han klarte å fange

Et vendepunkt i Storeulvs liv: Han blir konfrontert med sin egen livsløgn.

grisene, gjorde dem gryteklare, pent bundet og med hvert sitt eple i munnen, og forberedte seg på sitt livs festmåltid, hvorpå Lilleulv spurte hva han hadde tenkt å vic sitt liv til heretter. Storeulv tenkte seg om, og slapp grisene fri. En slik grunnleggende gjennomskuelse av sin egen livsløgn må ha fått større konsekvenser for ulvens selvrespekt enn de gjentatte gangene han ble ekskludert fra Skurkeklubben. Den Storeulv vi får møte her, er imidlertid stadig en oppfinnsom ulv med mye energi og ukuelig tro på seg selv.

MOTER OG LIVSSTIL

En studie av gatebilder og interiører fra disse heftene avslører at Andeby har fulgt den alminnelige velstandsutviklingen i mellomkrigstiden. Riktignok fikk Donald televisjon allerede i juni 1950, men apparatet ble nok snart pantsatt. I 1951 er det få tegn til luksus i det Duckske hjem.

Det tidlige femtital var i det hele tatt en hardere og tøffere tid enn vår, også i det relativt rike Andeby, som slapp billigere unna annen verdenskrig enn de europeiske storbyene og unnagikk rasjonering. Likevel er sparsommeligheten påfallende. For eksempel teller Donald samtlige tegnestifter i en eske på 500 (og oppdager at det mangler én). Guttenes leker er enkle – byggeklosser, blokkfløyte, troll i eske, munnspill, jojo – og det Duckske hjem er spartansk innredet etter vår målestokk. Selv om de fremdeles er småskoleelever, er Ole, Dole og Doffen aktive på arbeidsmarkedet og søker (riktignok uten hell) barnarbeid i en leketøysforretning, en sjokoladebutikk

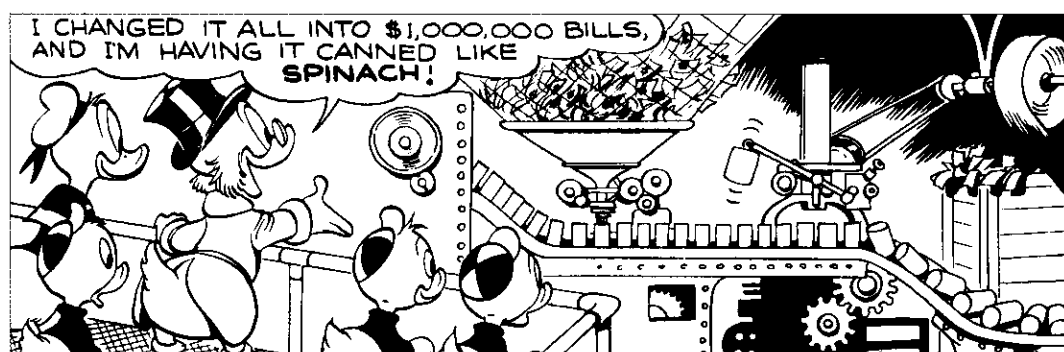
og et bakeri. I desember 1950 sukker Donald fortvilet at han risikerer å havne i gjeldsfengsel – en avstraffingsmetode i strid med FNs menneskerettighetserklæring, som ble undertegnet to år før. Juling av egne nevøer har han ellers ingen skrupler mot; i dag ville han ha fått problemer med slike oppdragelsesmetoder. I dag er det neppe særlig mange av byens barn som har med eple til frøken om morgenen, og det er heller ikke vanlig at fremmede er dis med hverandre. På disse områdene har Andeby fulgt utviklingen i resten av den vestlige verden.

Straffemetodene i Andeby brøt FNs Menneskerettighetserklæring i 1951.

Til tross for alle forandringene, er den kulturelle kontinuiteten i Andeby mer bemerkelsesverdig. Klesmotene, for eksempel, har forandret seg forbløffende lite.

Fremdeles vandrer en optimistisk, men akk så uheldig and omkring i byens gater på jakt etter anerkjennelse, kledd i matrosdress med rød sløyfe og blå lue, Dolly har fornyet seg

Bibliofil-utgavene av Barks' serier er i svart/hvitt, ganske enkelt fordi det var slik han leverte dem fra seg.

Storeulv, skogens mest utagerende dragartist.

DENNE HYRDINNEDRAKTEN ER IKKE NOE VIDERE HELDIG, SYNES JEG!

ungdom
nøyde
seg med
å gå kledd i

en rød snekkerbukse

med store, gule knapper, hadde i 1951 funnet sin klesstil: Åpen, kortermet skjorte i en lys farge, chinos, gule sko og en tåpelig liten hatt med hvitt hattebånd. Disse klærne går han i fremdeles.

Det samme kan sies om Langbein – han har ikke byttet ut sin røde genser, svarte vest og uni-ke hatt, selv om han ved én anledning sommeren 1951 gikk i en hvit-og blårutete dress som neppe ville ha vært gangbar i dag. Et blick på et nyere Donald-hefte er for øvrig nok til å bekrefte at Andebys mannlige innbyggere, til forskjell fra menn i resten av den vestlige verden, ikke sluttet å bruke hatt tidlig på sekstitallet, men faktisk gjør det den dag i dag.

Også innenfor teknologiutvikling og livsstil har det skjedd mindre på de foregående femti årene i Andeby enn for eksempel i Oslo. Det hypermoderne kjøkkenet Langbein installerte for Mikke i mars 1951 står ikke tilbake for noe Petter Smart kunne ha funnet opp i fjor.

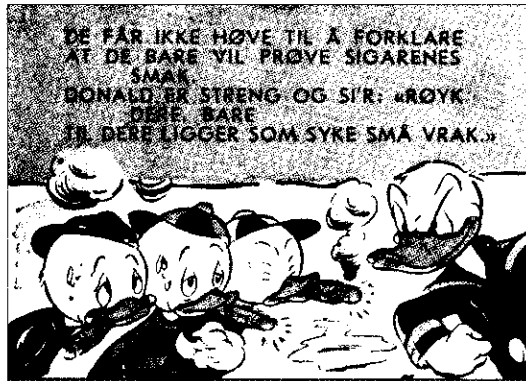
Postkassedesignet har stått stille, og verken bestemor Duck eller Donald ser ut til å ha skiftet ut bilene sine. I bestemors tilfelle er det lite forbausende den samme bilen av mellomkrigsmodell fremdeles, ettersom hun kjører svært lite. Når det gjelder Donald, som kjører daglig, og ofte er på langtur, er det derimot litt oppsiktsvekkende at han fremdeles har sin 313 etter alle

deprimerende lite på sløyfe- og rysje- fronten de siste femti år, og guttene har beholdt de samme gamle, nerdete luene

og svarte genserne. (En liten digresjon:

Det har vært en utbredt antagelse at man kunne skille mellom Ole, Dole og Doffen ved å se på luens farge. Alle som har forsøkt systematisk på dette, har imidlertid måttet gi opp. Faktisk har Donald selv problemer med å se forskjell på dem, noe som går frem i februar 1951. Grunnen er kanskje at Disneys tegnere alltid leverte fra seg originaler i svart/hvitt, slik at fargeleggingen av både luer og annet havnet utenfor deres kontroll.)

Mikke Mus, som i sin sorgløse og anarkistiske

Seriene var mindre politisk korrekte de første årene enn i dag. I våre dager omtales Langbeins utseende med større respekt, og Donald ville neppe tvinge guttene til å røyke sigar.

I etterpåklokskapens lys kan vi lett slå fast at 1990-årenes Andeby er mindre forskjellig fra det tidlige 1950-tall enn Donalds visjoner i denne historien skulle tilsi.

disse årene Årsaken må være at bilene i Andeby er mer slite-sterke enn andre steder.

Andebyboernes fritidsinteresser har forandret seg lite på disse tiårene. Fremdeles elsker de premiekonkurranser og tombola, de liker å dra på piknik i det fri, de stiller gjerne opp på lærde foredrag, og de er gode til å kle seg ut. Verken pølseboder eller finere restauranter har forandret seg nevneverdig på alle disse årene, og – noe som er enda mer interessant – kjedebutikker av typen RIMI og REMA har ingen større plass i Andeby i 1999 enn de hadde i 1951. Byens forbrytere er fremdeles ubarberte og går med maske. Andeby baserer fremdeles sin velstand på skipsfart og tradisjonell industri, og har tydeligvis vært forsånt for den ukontrollerte urbane veksten som har preget resten av den vestlige verden i etterkrigstiden – for eksempel har Andeby, til forskjell fra andre nordamerikanske byer, ingen svart getto.

Ellers var klasseforskjellene større på femti-tallet enn i dag. Nå går det an å si at Andebys underklasse utgjøres av to personer, nemlig Langbein og Guffen, at overklassen består av Millionærklubbens medlemmer, og at resten tilhører middelklassen. I 1951, derimot, holdt selv beskjedne Mikke seg med husholderske.

Byens naturomgivelser er også verd å nevne i denne sammenhengen. I 1951-årgangen får vi ved flere anledninger glimt av naturen rundt Andeby, hvor det myldrer av ville dyr, spesielt

bjørner. Slik er det faktisk også den dag i dag, trolig takket være Hakkespettbevegelsens innsats.

Som nevnt, har Donald hatt vekslende hell i kjærligheten og på arbeidsmarkedet fra første stund. Allerede i det aller første nummeret av Donald Duck & Co. (nr. 1 - 48), i historien "Donald Duck som brannmann", går det tydelig frem at det ikke er samsvar mellom ambisjoner og evner. Hans optimisme og selvtillit er ikke desto mindre ukuelige, og som Øystein Sørensen påpeker i forordet til 1948/49-bindet, er hybris – overmøt – et sentralt motiv i denne temakretsen. I 1951 er han arbeidsløs det meste av tiden, med unntak for en kort periode da han drev sin egen melkerute. En rekke av hans aktiviteter – som å selge hus, lage rare lyder i Ekkodalen, jakte på kjærlighetsbrev til Dolly – finner åpenbart sted i arbeidstiden, for ikke å snakke om den plutselige innskyttelsen om å ta guttene med til Egypt for vinteren.

Det var først flere år senere at Donald ble presset til å arbeide mer eller mindre gratis for Skruc under trusler om å bli gjort arveløs; og jobben som altnuligmann på Andeby Margarinfabrikk kapret han også senere. Likevel er Donalds manglende suksess på arbeidsmarkedet altså tydelig allerede fra starten av, og hans umiskjennelige blanding av enorm selvtillit, uflaks og overmøt, med påfølgende små og store katastrofer, gjør Donald unik i verdenslitteraturen. Jeg kjenner iallfall ikke til at andre diktere har behandlet dette temaet med samme variasjonsbredde som Barks.

Donalds manglende suksess på arbeidsmarkedet er ofte selvforskyldt, men det har alltid vært lett å få sympati for hans umiskjennelige kombinasjon av ukuelig optimisme og bunnløs uflaks.

DEN DONALDISTISKE BEVEGELSE

Det finnes Donald-elskere av mange slag. Noen har et uskyldsrent og naivt forhold til seriene; de liker dem rett og slett fordi de er god lesning.

Andre er mer å sammenligne med kunstsamlere; de er opptatt av førsteutgaver og sjeldne hefter i god stand. (En digresjon til: Mange av de gamle Donald-bladene som har passert gjennom mine hender opp gjennom årene, har vært tilsølt av stearin.

Hvorfor i alle dager får barn så stor glede av å dryppe flytende stearin på Donald-tegninger?) Igjen andre har historikerens forhold til Donald-seriene, og jakter ivrig på detaljer omkring serienes tilblivelse. Atter andre er mest interessert i å utforske livet i Andeby på samfunnsviteters manér, hvor samfunns- og kulturliv i byen blir sammenlignet med fenomener vi kjenner fra andre deler av verden. Som leseren forstår av de ovenstående avsnittene, tilhører undertegnede denne gruppen.

Det var Jon Gisles bok *Donaldismen* (Gyldendal 1973) som startet det hele. Gisles pionérarbeid, hvor han drøftet temaer som slektskapsforholdene i Andeby, hakkespettbewegelsen som religion, Skrues nærmest erotiske forhold til pengene sine og sammenhengen mellom Donalds relative neblengde (rostrilongitudedkvotient) og serienes kvalitet, var en uvurderlig kilde til inspirasjon for mange av oss. Nå var Gisles bok først

og fremst ment som parodi, men vi lot oss ikke stoppe av det. Under Pål Jensens lederskap ble Gammeldonaldismens Venner (Barksist-kreativitetene), vanligvis forkortet som GDV (b-k), dannet, og Jensen ble redaktør for fagbladet *Donaldisten*, som utkom med rundt 20 numre før det ble lagt på is i 1980-årene. Der kunne man lese artikler om temaer som hva slags dyr Svarte-Petter var (en katt? en puma? et stort insekt?), om endenes størrelse (til orientering: det er bevist at de er 99 cm. høye) og om Donald og miljøbevegelsen. Visse norske donaldister

utviklet til og med en

donaldistisk rettskrivning, hvis nye stavemåte ville ha gitt oss ord som andtyde, fandtastisk og slandt, om man hadde lyktes i å få Norsk Språkråd med på laget.

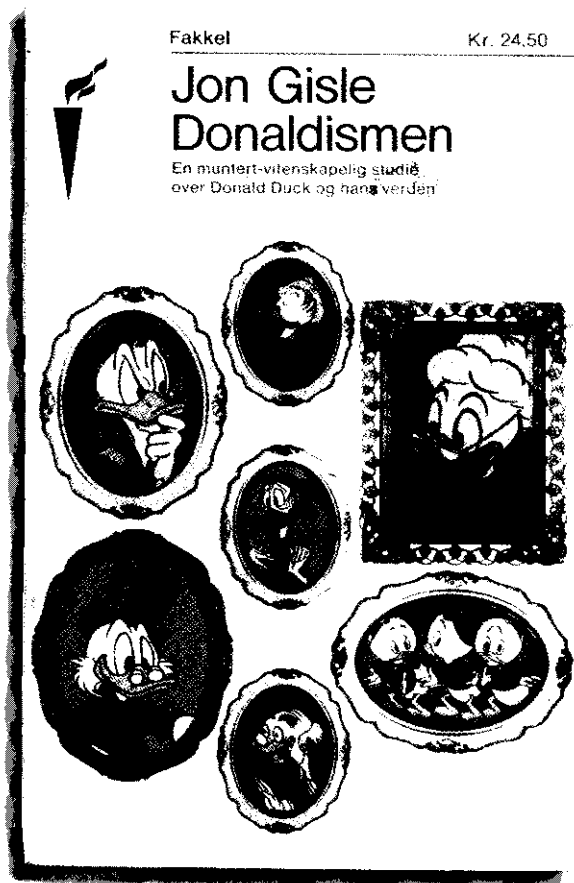
Enkelte av våre naboland hadde sine motstykker til GDV (b-k). I Tyskland utkom *Der Hamburger*

Donaldist (derfra husker jeg særlig den lærde artikkelen "Donaldismus und Hegelianismus"), og i Sverige ble *Nationella Ankist-Förbundet* i Sverige (kvack), vanligvis forkortet *NAFS* (k), dannet. Men også på det helt lokale grasrotnivået rørte det seg i den livlige tiden fra ca. 1975 fra ca. 1980. Ved Tønsberg Gymnas, for eksempel, ble det lille magasinet *Oledoledoff* utgitt på slutten av 70-tallet. Bladet, som ble laget av undertegnede og hans medsammensvorne Trond Holmen, var trykt på svertestensil og stiftet for hånd, og ble utelukkende solgt – for en svært ri-

melig penge – fra skolens kantine. Temaene som ble behandlet i denne lille, eksklusive publikasjonen inkluderte kommersialiseringen av donaldismen tatt opp (“Har Donald solgt sjela si?”) sammen med de kontroversielle spørsmålene om hvorvidt Andebys beboere gikk på do og drev med sex. Bladet, som hadde en klarere politisk profil enn modertidsskriftet Donaldisten – blant annet stilte vi som folkekrav at det skulle bygges en større matrosdressfabrikk i Vestfold-bygda Andebu – gikk inn etter tre hefter, da utgiverne ble engasjert i andre oppgaver.

Når sant skal sies, har hele donaldistbevegelsen fristet en anonym, og ikke så lite fragmentert, tilværelse i lengre tid. Den donaldistiske ånd lever imidlertid videre, og det unike kildematerialet som nå gjenutgis til stor glede for nye lesere – som det er hundretusener av – kan gi grunnlag for en gjenoppblomstring. Uansett viser en lang rekke Donald-publikasjoner av høy kvalitet fra de siste årene at donaldistbevegelsens fremste krav er blitt innfridd. Vi krevde nemlig at troende donaldister skulle overta utgivelsesansvaret for norske Donald-publikasjoner. Det er for lengst skjedd, noe ikke minst denne bokserien er et håndfast bevis på.

Donaldistenes bibel, Jon Gisles teoretiske mesterverk om livet i Andeby.

Thomas Hylland Eriksen

Thomas Hylland Eriksen er professor i sosialantropologi, fagbokforfatter, redaktør av Santiden, og har en sønn som lyder navnet Ole.